

Gottlieb Salomo Schreber

**De Mundi Universi Ac De Sacrorum Martini Lutheri Ministerio Repurgatorum
Historia Diligenter In Scholis Tractanda : Quaedam Praefatus Ad Audiendas
Oratiunculas Sex Optimae Spei Adolescentum ... Celebranda Dei O. M. Beneficia
Ante Hos Ducentos Annos In Nos Collata Patronos Et Fautores Scholae
Witzlebianae ; [Scr. in Schol. Rosleb. coenob. d. XX. Sept. A. C. MDCCLV.]**

[Rosleben], [1755]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn845193422>

Druck Freier Zugang

a. B.

48. C. 2.

57

275
Fa - 1092 (sr.)

19 35
2 36
3 37
4
52
6
7
8 25
9 26
10 27
11
12 28
13 29
14 30
15 31
16 32
17 33
18 34

1. Programma de Spiritu S. para-
cto
2. Demonstratio aeternae pecca-
torum damnationis
3. Knapp. de recto et genuino usu
argum. fidem humanam faci-
entium in probanda divina origine
4. Programma de commemoratione
condilium Henrici Guilielmi
Ludolfi circa ecclesiae orient.
salutem
5. Programma de Statu temporum
nato Christo et singulari tem-
poris nostri signo
6. Programma de Patriarchum
ut in Palaestina sepelirentur
desiderio.
7. Dissput. de Origine Malorae
punitorumq. Vet. Test. ebraeorum.
8. Dissert. de Articulis fidei chri-
stianae fundam. et non fundament.
9. Diss. de Guarantia pactorum
foederumue religionis ergo
percussorum.
10. Oesfeld. Dissert. de Coetasi
11. Unbrunsius ob Goll. selyt
Mosen begraben.
12. Dissert. de vera aetate Scripto-
rum quae supersunt Q. Septimii
Florentis Tertullianipp. Diss. Ima
13. Naesselt Diss. Ilda de eadem
Materia
14. Semler. Dissert. de imagine
divina in homine flans. perdita
15. Knapp. Diss. de Discrimine
Crucis et poenae
16. Michaelis Diss. de Progressu
et incremento Salutaris Doctri-
nae sub Noacho.
17. Programma de Nomine Ima-
tis ecclesiae olim in argumentum
solati et bonae spei proposito
18. Programma de admirando humili-
tatis et modestatis temperamento
in primordiis vitae Christi conspicuo.
19. Liberatio loci epist. ad Philip.
Cap. II. v. 1 et 2 a Tautologiae
vitio. Auctore Stiebritz
20. Baumgarten. Dissert. de mysterio
rum christianae fidei vera indole.
21. Eiusd. Diss. de Tentatione Christi
in Deserto.
22. Knapp. de Dono prophetiae in
Ecclesia N. T. Dissert. I. ma
23. Eiusdem Dissert. II. da
24. Baumgarten de Indole Auctori-
tate numeroq. consil. oecumenicorum
25. Meier. Diss. poenas divinas boni-
tati Dei non esse contrarias.
26. Semler. Diss. de Auctoritate
archaeologiae ad exercitationem
flavianah. lippensem etc.
27. Baumgarten. de arctis cogni-
tionis hum. limitibus in rebus diu.
28. Zachariae Diss. de persuasoris
humanae sapientiae verbis I Cor II. 4.
29. Iudaeorum Lectio Audi etc.
30. Zachariae de morte Veterum
in locis editis colendi Deum
31. Baumgarten Diss. de Omniscentia
Christi in statu exinanitionis
32. Programma de exequienda
Sententia Luc. I
33. Baumgarten de consecratione
sanctorum apud Pontificios usitata
ad 1 Cor. II. 13. ut. Roman. effecta
34. de Christo filio per resurrectio-
nem ex mortuis demonstrato
35. Baumgarten de acquirendis
donis optimis
36. Programma seculare
37. Programma Schreberi

DE
M V N D I V N I V E R S I
A C
DE SACRORVM
MARTINI LVTHERI
MINISTERIO REPVRGATORVM
HISTORIA
DILIGENTER IN SCHOLIS TRACTANDA

QVAEDAM PRAEFATVS
AD AVDIENDAS ORATIVNCVLAS
SEX OPTIMAE SPEI ADOLESCENTVM,
ET
AD RECOLENDAM NOBISCVM GRATISSIMOQVE ANIMO
CELEBRANDA
DEI O. M. BENEFICIA ANTE HOS DVCENTOS ANNOS
IN NOS COLLATA

PATRONOS ET FAVTORES
SCHOLAE WITZLEBIANAE
INVITAT
M. GOTTLIEB SALOMO SCHREBER
CONRECTOR.

H. M. V. L. L. L.

praeteriti temporis memoriam, & res olim in orbe terrarum
 gestas, studiose diligenterque repetere, conseruare, at-
 que ad posteros propagare, & humanum est, & christia-
 num. Non dicam hoc loco de insigni illa, meridiana-
 que luce clariore studii historici praestantia atque vtilitate,
 quam cuiusuis aetatis sapientissimi homines agnouerunt, & literarum quo-
 que monumentis publice commendarunt. Nec recensebo nunc ea argu-
 menta, quibus veteres Graeci pariter, ac Romani philosophi, sola ratio-
 ne duce, docuerunt, studium illud recte tractatum, magnam habere vim
 ad bene viuendum, eaque de causa numquam ab homine negligi debe-
 re. Non allegabo praeter ea sacrae scripturae, quam toto nos CHRI-
 STO addictos animo amplecti decet, oracula, quibus vnus verus deus,
 aeternus caeli terraeque conditor, omnis temporis auctor atque modera-
 tor, iure suo edixit, seuerissimeque praecepit, vt parentes liberos, ac
 aetate prouecti iuniores sedulo commonefacerent de diuina rerum omnium
 gubernatione: quo infinitae suae cum potentiae, tum benignitatis, sa-
 pientiae ac iustitiae documenta, saeculis prioribus edita, fideli ac perpe-
 tua memoria conseruarentur & ad posteros transmitterentur.

IV

Quae omnia, cum sint tam manifesta, ut nullum in republica christiana & literaria, aut sacri codicis tam ignarum, aut tam alienum ab humanitate fore putem, qui ea ignoret, vel in dubium vocare audeat, iam quidem praeterire posse videor.

Sed quis inde consequens esse, neget, quod in primis ad disciplinam scholasticam, quae & voluntati supremi numinis, & sanae ratione conformis sit, etiam pertineat, teneram aetatem mature adfueri ad discendas historias, in eoque genere doctrinae diligentissime exerceri? Dicat hic fortasse aliquis, adeo certam esse necessitatem historiae in scholis tractandae, ut ea omnium regum principumque christianorum legibus, quibus illi rem scholasticam in regionibus suae ditionis constituerint, declarata satis atque confirmata sit.

Equidem, hoc verum esse, & sapienti ratione cum in ceteris quibusdam Germaniae partibus, tum in ipsa nostra Saxonia descriptam universae disciplinae formam, in eaque praecipuum historiae locum assignatum esse, facile largior, omnesque docentes, qui certis illis in opere suo legibus adstricti tenentur, felices arbitror. Sed, quicquid merito fieri debet, saepe vel plane omitti, vel non eo, quo decet, modo, peragi, constat. Et in hac quoque causa optimae constitutiones magistratuum, non raro eandem cum euangelio fortunam experiuntur, de quo differens diuus PAVLVS quodam loco, *ἀλλ' ἔ πάντες*, ait, *ὑπήκσαν*. Possem huius rei testem illustrissimum atque gravissimum allegare, qui, cum singulari prorsus ratione, eo tempore, quo sacro eique supremo in Saxonia senatui praeerat, de vera salute scholarum sollicitus fuisset, ipsi parenti meo aliquando declaravit, se praesentem cognovisse, quod in quibusdam scholis necessarium illud historiae negligeretur studium: simul vero, pro summo suo erga rempublicam amore ac studio, proque maxima, qua pollebat, auctoritate, adiecit, se velle curare, ut isti morbo ibidem medicina pararetur. Id vero tempus praeteriit, mihiq; non constat, num vere sanatus sit earum scholarum morbus, cui tollendo summus experientissimusque medicus remedia adhibere decreuerat, non multo post ad alia negotia vocatus.

Quod me attinet, opto quidem vehementer, ut omnibus in ludis literariis, indefessa, constans atque magna diligentia impendatur historiae

riae tradendae ac discendae: & quoscunque, qui haec forte legent, persuasum habere cupio, me hoc esse animo, ut non magis alios mei ordinis, quam memet ipsum ad istam diligentiam excitare velim.

Quoniam vero historiae ambitus latissime omnino patet, ac per omnia praeterita tempora pariter, ac omnes terrarum regiones diffusus est; harum rerum periti homines in describenda huius doctrinae ratione modum quandam facere, delectumque rerum habere conati sunt. Idque consilium etiam nonnullis, tam de vniuersali siue catholica historia, quam de singulis eius partibus felici successu comprobatum est. Si ad vniuersalem respiciamus historiam, ex antiquioribus in primis commemorari meretur DAVID CHYTRAEVS, theologiae in academia Rostochiensis professor & sacrorum antistes, qui praeter alios optimae notae libros, etiam edidit *chronologiam historiae HERODOTI & THUCYDIDIS*, eique adiunxit *seriem temporum mundi, a prima origine ad suam aetatem deductam*: praemisit autem *disputationem de utilitate lectionis historiarum*, lectu dignissimam. Ibi prudentissimus ille theologus pariter, ac historicus ita disserit: *Quisquis in lectione historiarum utiliter cupiet versari. is initio, iuxta POLYBII praeceptum, vniuersam mundi historiam, ὅπῃ πύαν σύνολον ἀγείν καὶ συμπαραποιεῖν, vno intuitu complecti, & velut in corpus redactam, animo comprehendere studeat. Ut enim in ceteris artibus, initio summa totius doctrinae in compendium contracta, rectissime discitur: sic in historiarum etiam lectione principio epitome brevis, (& hanc ipse magna industria & fide confectam dedit) complectens seriem omnium temporum & imperiorum, & praecipuarum generis humani mutationum, accurate cognoscenda est &c.* Ex recentioribus, praeter CLERICI compendium, FREYERIANVM etiam, & ZOPFIANVM valde probatur: & licet hi viri doctissimi non eadem longissimum illud historiae spatium via emensi sint, quisque tamen eorum hoc labore suo aliquid ad communem historiae studiosorum utilitatem attulisse existimandus est. Prae ceteris optime de hoc studio meritus est beatus FREYERVS, adiectis cuius periodo tabulis chronologicis, quibus, quoniam diuersarum rerum synchronismus sub vnum adspicuum positus est, discendum commoda non parum iuuantur. In ipsa vero ratione tradendae ac docendae in scholis historiae totius, idem modo laudatus FREYERVS iam vidit, aetatis diuersae, quae in ludis nostris exer-

cenda est, & ingëniorum diuerforum habita ratione, discrimen quoddam rerum prudenter institui debere, adeo, vt tironibus initia saltem & quae in omni mundo maxime insignia, cognituque prae ceteris necessaria contigerint, primo proponantur. Quem in finem ipse quoque primo emisit illud breuiarium, quod *erste Vorbereitung zur Vniuersal-Historie* inscribitur, inque eo summa tantum rerum omnium capita, quae ediscerent inferiores, expressit. Et hoc modo praeparatis atque initiatis, deinde copiosorem librum suppeditauit, *Nebere Einleitung*, inscriptum, quo postea firmiores prouectioresque vterentur.

Equidem, si, quid de ea ratione atque methodo sentiam, libere dicendum sit, eandem fructuosissimam, docentibusque ac discipulis valde commodam, ac laude proinde dignissimam censeo. Qua in re mecum consentientes fore quosuis aequos ac peritos huius rei iudices, non dubito. Sed quando ad hoc WITZLEBENIANVM institutum oculis animumque conuerto, cuius forma triplici ordine descripta ac distincta est, maiori adhuc vtilitate doctrina tam necessaria tractari posse, mihi quidem videretur, si tres quasi eiusdem gradus fierent, quorum in infimo tertius ordo consisteret atque contineretur: ad medium deduceretur alter: primus tandem ad supremum ascenderet: ita vt singulis ordinibus adscripti ciues, binis annis sua spatia possent absolvere, ceteris nostrae disciplinae partibus non neglectis.

Per se autem patet, apud inferiores illos, qui plerumque rudes & ignari omnium rerum ad nos accedunt, breuissimum, & archius contractum adhibendum esse compendium: vt in eorum animis primae tantum historiae lineae ducantur, & rudi quasi penicillo adumbrentur. De quo negotio profecto valet, quod georgicorum conditor, quem praeterito semestri spatio publice explanavi, VIRGILIUS, initio libri quarti de sua causa pronunciat: *In tenui labor, at tenuis non gloria*. Idque non modo de docendi pueros in scholis labore intelligi velim; verum etiam de tali epitome delineanda, quae exemplaris loco apta sit ad rudiores illam formam in mentibus teneris fingendam. Quo facto, coeptus ille labor in altero ordine continuari, & inchoata illa effigies per alteros binos annos magis exprimi ornarique facile posset, adhibita eum in finem, quam supra laudavi, FREYERI praeparatione.

Tan-

Tandem, si per extremum quod nostris discipulis adhuc superest, biennium, ultima manus isti picturae imponeretur in ordine primo, sique copiosiore auctoris laudati descriptionem, hunc in finem sequi placuerit; nullum foret dubium, quin adolescentes nostri ornati perfecto quodam, & viuis coloribus animis ipsorum inscripto simulacro historiae, ad academiam & rempublicam accedere possent. Sed uti haec, quae hactenus de catholicae historiae ratione proposui, aliis, iisque prudentibus diiudicanda relinquo: ita nemo, credo, negabit, optandum esse vehementer, ut multis in ludis literariis maior industria in praestantissimo illo studio ponatur, cuius insignis plane usus ad omnes aetates atque ordines hominum pertinet.

Cum vero vniuersa historia in varias partes distinguatur, velut in biblicam, siue ecclesiasticam, politicam & literariam, quarum singulae seorsim atque ex instituto doceri & possunt, & solent etiam; per se quidem non reprehendenda est eorum magistrorum consuetudo, qui vel in superiorum rerumque ciuiliū, vel earum rerum, quae in orbe erudito aestae sunt, notitia pubem scholasticam imbuere student: modo caueant, ne, dum id agunt, alia magis necessaria praetermittant, aut in ipso hoc instituto exsequendo scholarum inferiorum fines transgrediantur.

Sed si qua ex omni illa totius mundi historia pars in his domiciliis, ubi tenerae aetati aditus muniendus est ad academias, data opera tractari meretur, ea profecto est historia ecclesiastica, cuius studium, ceteri publica auctoritate academicis ciuitatibus adscriptum sit; hinc tamen id eo non plane debet exfulare. Modus vero hic etiam certus adhibendus est: qui, meo quidem iudicio sic definiri potest, ut illa tantum tempora deligantur, quae in condenda conseruandaque sua ecclesia deus prae ceteris illustrare voluit, & diligentius paulo, quam in illa vniuersali historia, proponantur adolescentibus. Quorsum exempli causa pertinet, ex antiquissima omnium memoria, tempus illud, quo caelum ac terram summum numen creare coepit: item, ex historia ecclesiastica Iudaica, partes eae, quae tam migrationes Israelitarum per loca deserta in terram sanctam, quam prioris, & posterioris templi Ierosolymitani exstructionem complectuntur.

Ex sacra autem noui testamenti historia praeter ipsam eius originem atque institutionem, hoc est, vitam IESV CHRISTI, resque ab ipso
in-

inter homines adhuc ambulante, & apostolis eius gestas, nihil cognitu tam necessarium videtur, quam stupendum illud & omnino maximum sacrorum christianae ciuitatis saeculo XVI repurgatorum opus.

Hoc enim opus, auspiciis ipsius dei anno dicti saeculi decimo septimo a MARTINO LVTHERO inceptum, & absolutum anno quinquagesimo quinto, licet a paruis admodum initiis profectum sit; tamen postea tot ac tam manifestis diuinæ virtutis, potentiae, sapientiae iustitiae atque benignitatis documentis illustratum ac repletum est, vt haec quadraginta fere annorum periodus splendidissimum aeternae prouidentiae theatrum summo iure nuncupari debeat.

Quicunque reformationis, quae dicitur, historiam non memoria sola tenent, sed animo comprehenderunt, oculisque luce diuina collustratis contemplati sunt; (aliis enim alii, inter nos etiam, oculis adspicere solent eiusmodi facta) illi eius rei argumenta non desiderabunt.

Ceteri vero, qui ex eo genere parum adhuc cognouerunt, si modo vel vnā perillustres grauissimi, fidelissimi que historici; SECKENDORFII *historiam Lutheranismi* recte, h. e. attento, a studio partium alieno, verique videndi cupido legere velint animo, facile, credo, adduci poterunt, vt nobiscum consentiant.

Et ne cui, vel tenuissimae fortis homini, tam egregii libri copia deesset, his diebus IVNIANA liberalitate, ab ipso deo commota, prospectum est. Operis enim eius SECKENDORFIANI quidam quasi nucleus nuper Saalfeldae hac lege publice prostare coepit, vt exiguis sumtibus pauperrimus quisque sibi tantum thesaurum comparare queat: de quo mihi idem liceat vsurpare, quod IOH. GOTTLÖB PFEIFFER Lipsiensis theologus & praeceptor olim meus, cuius memoria mihi perpetuo erit sanctissima, crebro in ore habere solebat, quoties SCRIVERIANI *animorum thesauri* pretium nobis commendabat, si quis vestrum, inquit, nummorum satis habet, is emat SCRIVERIVM: qui non habet, ille mutuoumat, quantum ad istam emtionem necessarium est: (sed suo etiam tempore reddat debitum,) qui mutuo sumere non potest, emendicare non erubescat.

Sed, vt reuertar ad propositum, de illo augusto prouidentiae diuinæ theatro, maxime mihi necessarium videtur, vt illud in euangelicis scholis in primis aperiatur adolescentibus, in quo illi assideant, diligentes, attentique spectatores factorum dei mirabilium, quae non ficta humano inge-

genio, sed vere patrata sunt: neque solum delectare animum & oculos pascere; sed etiam multiplicem, maximamque vtilitatem in omni vita nobis adferre possunt.

Necessitatem ergo illius studii nobis persuadere debet primo rerum eo tempore gestarum excellentia, deinde grati animi officium sanctissime obseruandum; alia enim argumenta nunc quidem omittam.

Quod ad primum attinet, rerum ibi gestarum magnitudo & praestantia nemini potest obscura esse, qui principium modo, & exitum totius negotii considerare, & vtrumque comparare inter se voluerit: vt nihil dicam de summis periculis in ipso cursu rerum & progressu vndiquaque obiectis, deque infinitis fere difficultatibus, quae superandae fuerunt, ante quam ad optatum finem perueniri potuit. Initium fecit D. MARTINVS LVTHERVS Augustinianus, professor, siue lector academiae Wittembergensis, qui vere quidem MOSES alter extiterat, educurus populum dei e papali Aegypto; sed in oculis tamen PHARAONVM huius mundi paruum sane lumen videbatur, facili negotio extinguendum. Ille solus, externis opibus ac praesidiis nullis omnino instructus, primo adoritur TEZELIVM monachum, cui peccatorum condonationem, auctoritate Moguntini episcopi, pretio venalem in Germania impudentissime circumferenti, ille opponit & concionem de indulgentiis, & paulo post theses nonaginta quinque, Wittembergae publice affixas. Tum aegre ferens sacrarum rerum venditor, nundinationi suae moram iniici, corradendaeque pecuniae sibi viam praecludi, antithesibus quibusdam, Francofurti ad Viadrum vulgatis, Lutheranas theses reprimere conatur. Haec erant fere certaminis perquam diuturni ac grauissimi praeludia: quod, vt postea agitarum sit, totamque commouerit Europam, ipsa historia nuntiat. Quis vero tunc futurum putasset, vt ex disputatione duorum monachorum tantae, ac tam diuturnae controuersiae commouerentur?

Quis porro alteri, Wittembergenfi nostro victoriae futurae vel aliquam saltem spem facere potuisset, cum a contraria parte non vnus TEZELIVS, non episcopus quidam; sed ipsum imperii caput, omnesque auctoritatem pontificis R. sequentes reges ac principes stare viderentur? Sed spem tamen ipse deus LVTHERO fecerat, itaque confirmauerat eius animum, vt in extremis etiam periculis constans, fortis, intrepidus & immotus maneret: & quamquam hic, vt prior MOSES, mortalibus suis oculis optatum laborum finem non, nisi e longinquo conspiceret;

B

cer-

certae tamen fiduciae suae de felicissimo exitu immortalis est: qualis exitus tandem contigit eo ipso die, qui post ducentorum annorum decursum nunc iterum in fastis rediit. Quod si nobiscum pie reputemus, finique perpendamus, quanta religione, fide, constantia totum opus non modo coeptum & multis annis continuatum; sed etiam confectum fuerit: quamque diuina virtus, mirifica vis salutaris fidei, magnus & plane inuictus animus, cum in ipso LVTHERO, tum in quibusdam principibus Germanicis, qui veram doctrinam amplexi erant, eluxerit, libere nos profiteri oportet, inde ab incunabulis ecclesiae christianae, vsque ad hanc mundi decrepantis senectutem ea re nihil fere illustrius, nihil maius, nihil excellentius gestum esse. Ex eo autem certo consequitur, tam magnam atque praestantem historiam in scholis singulari merito industria tractari debere: nisi forte aliquis aetati venturae cognitu magis necessaria statuat ea, quae patrauit aliquis v. c. CROMWELLIVS, NEVHOFIVS, aut princeps etiam, qui cupiditate imperium quoquo modo augendi abreptus, bella gessit, vrbes expugnauit, prouincias totas sui iuris fecit, tandem de se ipso sua opinione plurimum, de ciuibus suis parum, de ecclesia christiana nihil promeritus ex hac vita auocatus est.

Alterum, vnde necessitas illa conficitur, ab officio grati animi praecipue repeti debet, idque in primis pertinet ad nos eam prouinciam incolentes, quam deus liberrima sua voluntate summis beneficiis primam adfecit. Ea vero vti per se sunt maxima: ita tot etiam numero sunt, vt singula recensere nec locus, nec tempus patiat. Ex omni igitur copia munerum, saeculo XVI. nobis a deo O. M. attributorum duo tantum hoc tempore praesertim reputari velim, quorum prius ipsa constitutione nostrarum scholarum cernitur, alterum religionis & conscientiae libertatem continet. De scholis igitur nonnullis, quibusdam post coeptam sacrorum repurgationem institutis non opus est multa commemorare, aut ab aliis iam publice relata huc transcribere, aut vulgo etiam nota edisserere.

Quis enim nescit trium prouincialium scholarum conditorem, ducem Saxoniae & electorem, non minus pacis, quam belli artibus egregie nobilitatum? Cui obscurum est nomen eius, qui dignitatis gradu, isto quidem inferior fuit, non vero sacrarum literarum amore & bene de posteris merendi studio: quique huius Roslebiensis auctor exstitit?

Sed in his pariter ac ceteris bonae mentis sedibus ex sapienti illorum consilio pueri, in spem patriae quouis tempore succrescentes, formari,

ri,

ri, instrui, praepararique debent ad reliquas vitae huius partes & ad ipsam spirituales, atque aeternam vitam. Hic non solum linguarum ac liberalium artium, verum etiam pietatis erga deum, christinaeque doctrinae fundamenta ponenda sunt. Hinc itaque subinde, porro accedente doctorum in academiis per aliquot annos industria, dexteritate & fide, prodire possunt ciues ecclesiae viles, ac reipublicae. Quodsi numerum eorum, qui hac scholastica disciplina fruuntur, spectemus, viginti fere supra trecentos per senos annos eum fructum percipere solent.

Portae ducenti circiter, Misena centum, Grimae octoginta, & hoc loco quadraginta discipuli quouis sexennio instruuntur. Sed summa sit tantum trecentorum. Faciamus, in his decimum quemque non modo bonum ac honestum cuiuscunque ordinis ciuem fieri; sed, quod multo magis optandum, cum humanae sapientiae praeceptis, etiam veram, viuam ac salutarem IESV CHRISTI cognitionem animo imbibere, eamque ope summi doctoris, qui habet cathedram in caelo, & docet corda intus, tota vita firmissime continere, in dies magis augendam. Subductis ita rationibus efficitur, duobus his saeculis, quibus res nostra scholastica stetit, in quatuor istis sancti spiritus officinis mille animas esse praeparatas, quae & ipsae fuerint ecclesiae christinae vera membra: & doctrina, vita exemploque suo multis millibus aliis eundem usum praestare poterint.

Vti vero deo soli, qui est *καρδιογνώστης*, & cuncta simul tam praesentia, quam futura atque praeterita peruidet, illius computationis certa ratio perspecta & explorata est: ita scholarum, quas dixi, constitutionem & conseruationem ineffabile prorsus donum dei nobis conuenit aestimare, quo cum publica ciuium, tum aeterna animarum salus artissimo nexu copulata est. Quae cum ita sint, nihil etiam prius nobis esse debet, nihil antiquius, quam vt in his ipsis domiciliis gratissimi reperiatur, primo erga deum tantorum bonorum effectorem atque fontem, deinde etiam erga homines, quorum ille ministerio in iisdem tribuendis vti voluit. Hunc in finem a nobis, de officio illo singulari ac summe necessario, sedulo commonefacienda est aetas tenera, nostrae fidei commissa.

Vt autem beneficii illius origo atque praestantia recte agnosci queat, historia in primis opus est, quae docet ipsas natales scholarum istarum annos, quadragesimum tertium, & quinquagesimum quartum. Ex eadem historia porro patet, ipsarum ortum ex restituta per LV THERVM puriore verbi diuini doctrina pendere. Inde ulterius iudicare licet de virtute ac meritis

tis eorum maximis, qui primi tam salubria ad hunc vsque diem consilia ceperunt, item de fine, quem ii sibi in scholis condendis propositum habuere. Quae omnia, vt mature nobiscum discipuli nostri animo comprehendant, ac nutritores suos munificos ament, eorumque beneficia recte collocare discant, ex instituto praelegendam, repetendam, ediscendamque arbitror totam reformationis euangelicae historiam.

Scholarum euangelicarum institutioni, quibus aperiendis primam per diuum LVTHERV M viam benignissimum numen monstrauit, ad iungi meretur adhuc alterum bonum, quod supra posui, cuius summum atque inaeestimabile pretium vel ex eo intelligi potest, quoniam absque illo scholas nostras in ipso ortu suo interire oportuisset. Nisi enim publica religionum libertas ante hos ipsos ducentos annos, toti Germaniae caelitus donata, stabilita esset & confirmata per auream pacem AVGVSTANAM, cuius saecularem memoriam nunc laetissima celebrat vniuersa ecclesia nostra; nemini profecto licuisset deinceps adolescentibus tradere bonas artes, vel sacras literas. Sed, vt conseruarentur & florere possent ad hunc vsque diem ludi literarii, & vt post varios casus, post innumerabilia rerum discrimina tandem omnes homines, summi ac infimi viderent, iustam, deque ipsius esse causam, quam LVTHERV S egisset; bellum Germanicum anno quingentesimo quadagesimo sexto conflatum, sex annis post finitum & compositum est ita, vt non modo ipsi procures, qui de summa rerum armis disceptauerant, induciis factis, animos ad pacem ineundam propensos prae se ferrent; (cuius rei testis Passauiensis, quae vocatur, transactio, pacis nuntia publice praemittebatur) sed etiam triennio post omnes imperii Romano-Germanici principes Augustae Vindelicorum conuocati congregarentur, mutuo consensu dirimerent controuersias, templumque pacis publicae augustissimum coniuncto studio erigerent. Itaque in ea ipsa vrbe, vbi ecclesiae euangelicae in vnum congregatae viginti quinque annis ante, coram Caesare ac toto imperio: *ἑμολογία καλή* primum edita fuerat, tam ista confessio, quam ceterae fidei declarationes symbolicae, publica etiam auctoritate munitae sunt. Hoc modo deus, dominus Zebaoth, qui non solet inchoata relinquere opera sua, hoc quoque opus, miro prorsus consilio aliquando coeptum, ad finem gloriosissimum suo nomini, scholisque ac toti ciuitati christianaе, quae verae atque incorruptae Augustanae confessioni firmiter adhaeret, peroptatum & laetissimum denique perduxit. De eius tanti, tamque firmi, certi & ad diuturnitatem memoriae stabilis beneficii consummatione, & vtilitate ma-

xima, ex eo ad nos hodie redundante, animus quidem erat, hoc loco adhuc pluribus agere: indeque etiam summam necessitatem emendatorum illo aeuo sacrorum historiam in scholis nostris studiosissime tractandi confirmare. Sed tempore excluso, & aliis rebus agendis oppresso, & hoc argumentum, nec minoris momenti cetera, v. c. de illustrissimis salutaris fidei verarumque virtutum exemplis, illa historia comprehensis, item, de irreparabili damno ac detrimento, quod ex neglecta ea historia futurae aetati impendere videtur, nunc quidem exsequi non licet. Auide potius ego cum omnibus Germanis A. C. fociis exspecto alteram partem, sancti monumenti, quod consignare literis coepit IOH. BILZINGIVS, summe venerabilis verbi diuini apud Halenses interpretis, & Pastor ad aedem Mauritiū meritissimus, atque ex animo deum precor, vt & huic eius sancto labori, & ceteris omnibus: prosperrimi in ecclesia CHRISTI domini, successus attribuantur.

Ante quam vero ad id accedam, cuius causa haec scripsi, non possum, tempus hoc aptum precibus praetermittere, quas non meo, sed publico nomine adiciam, apud omnes eos, qui scholae nostrae fauent, deque ea vniuersa, ac de bonis literis bene mereri cupiunt. Quae de hoc ludo literario ante annos tredecim, *παλ. γγενεσία* quadam laetissima, restituto cognitu necessaria videntur, erudito orbi iam publice exposita sunt. Coepit ergo hic iterum ab eo tempore ludus haberi, & his coeptis deus optimus postea tam benigne adspiravit, vt in dies magis magisque res nostra creuerit. Sed nondum tamen, vt fit, omnia ita constituta sunt ac composita, vt, nihil eorum, quae ad liberalem disciplinam requirantur, nobis deesse, gloriari possimus. Deest adhuc, quod vnum nunc profitebor, apparatus librorum necessarius, quo carere haud paullo difficilius scholastici possunt, quam milites armis. Maxime ipse situs loci, quia nullas Athenas vicinas habemus, illam penuriam grauem nobis efficit: eaque prae ceteris,

mihi est grauiſſima, cuius ſupelleſtilem librariam funeſtum illud incendium Tanniſtadienſe totam abſumſit.

Quae cum ita ſint, etiam atque etiam rogantur & obſecrantur primo ii ipſi, quorum intereſt, laborem noſtrum bene ac feliciter ſuccedere, deinde alii etiam, qui generoſiore affectu bene facere ſolent, vnde ipſi nullam propriam vtilitatem exſpectare poſſint: vt pro ſua quiſque facultate conferat aliquid ad inſtruendam hoc loco publicam bibliothecam: cuius tenue quidem, non tamen nullum initium iam factum eſt, iisque primis benefactoribus ſchola noſtra per me maximas agit atque habet gratias, vehemente optans, vt eorum praeclarum exemplum multi alii ſequantur. Et quoniam liberalitati ſaepe mora quaedam tum iniicitur, cum non conſtat, vtrum beneficii quoddam genus iucundum gratum & acceptum futurum ſit; ipſa ſimul palam teſtatur, ſe nullum quidem eiſmodi munus eſſe repudiaturam; in primis tamen libros hiſtoricos ipſi fore iucundiſſimos, inque hiſ eos praefertim, qui hiſtoriam reformationis Lutheranae complectantur, aut cum ea quacunque ratione coniuncti ſint. Illius enim hiſtoriae ipſa ſtudioſiſſima eſt, & in ea diligentiffime in poſterum exerceri cupit.

Postquam publica mandata peregi, reuertar ad meum propoſitum. Scilicet ipſum hoc tempus & laetiſſimus hic annus me admonuit, vt res maximas, quae geſtae ſunt duobus abhinc ſaeculis in patria noſtra, tota fere praeterita aeſtate, cum iis diſcipulis, qui, me duce & comite hic operam dare debent hiſtoriae, ſingulari ſtudio repetendas putarem. Quem in finem eoſdem deduxi per omnes veteris Germaniae parres, monſtrauique quantum ibi bellum religionis cauſa geſtum fuerit. Tandem
etiam

etiam Augustanis illis comitiis interfuimus, gratissimoque animo cognouimus compositionem illam & pacem de rebus ad religionem atque fidem pertinentibus, ibidem factam. Vt ergo pietas nostra erga deum publice & solenni ratione declaretur, d. d. XXX. Septembris producam sex adolescentes optimam spem de se praebentes, nobisque dilectissimos, verba huic tempori & loco accommodata facturos, hoc ordine:

**I. MAVRITIVS AVGVSTVS de THVM-
MEL, eques Mifn.**

ex articulo primo catechismi maioris in libris ecclesiae nostrae symboli-
cis, deum patrem creatorem & conseruatorem tam omnium rerum,
quam huius scholae nostrae canet ode Germ.

**II. CAROL. LVDOV. FRIDER. BETKENI-
VS, Schmidebergensis Saxo,**

doctrinam euangelico-Lutheranam de deo filio I. C. Θεανθρώπου
vnico humani generis saluatore ex eiusdem catechismi articulo altero
versibus hexametris eloquetur.

**III. CHRISTOPH. IOH. GOTTFR. HAY-
MANNVS, Portensis Mifn.**

de beneficiis atque effectis dei spiritus sancti, in ecclesia & scholis, ex art.
tertio aget. Latine.

**III. IOH. ADOLPH. GOTTLÖB TRAVT-
WEIN, Schoenwerd. Mifn.**

historiam belli Schmalcaldici enarrabit. Latine.

V. CHRI-

XVI

V. CHRISTIAN FRID. KIESSLICH, Staa-
sfidelenfis Mifn.

pacem AVGTSTANAM dei O. M. opus eſſe oftendet verna-
culo nobis fermone.

VI. GVIL. CHRISTIAN. SCHMIDIUS, All-
ftadienſis,

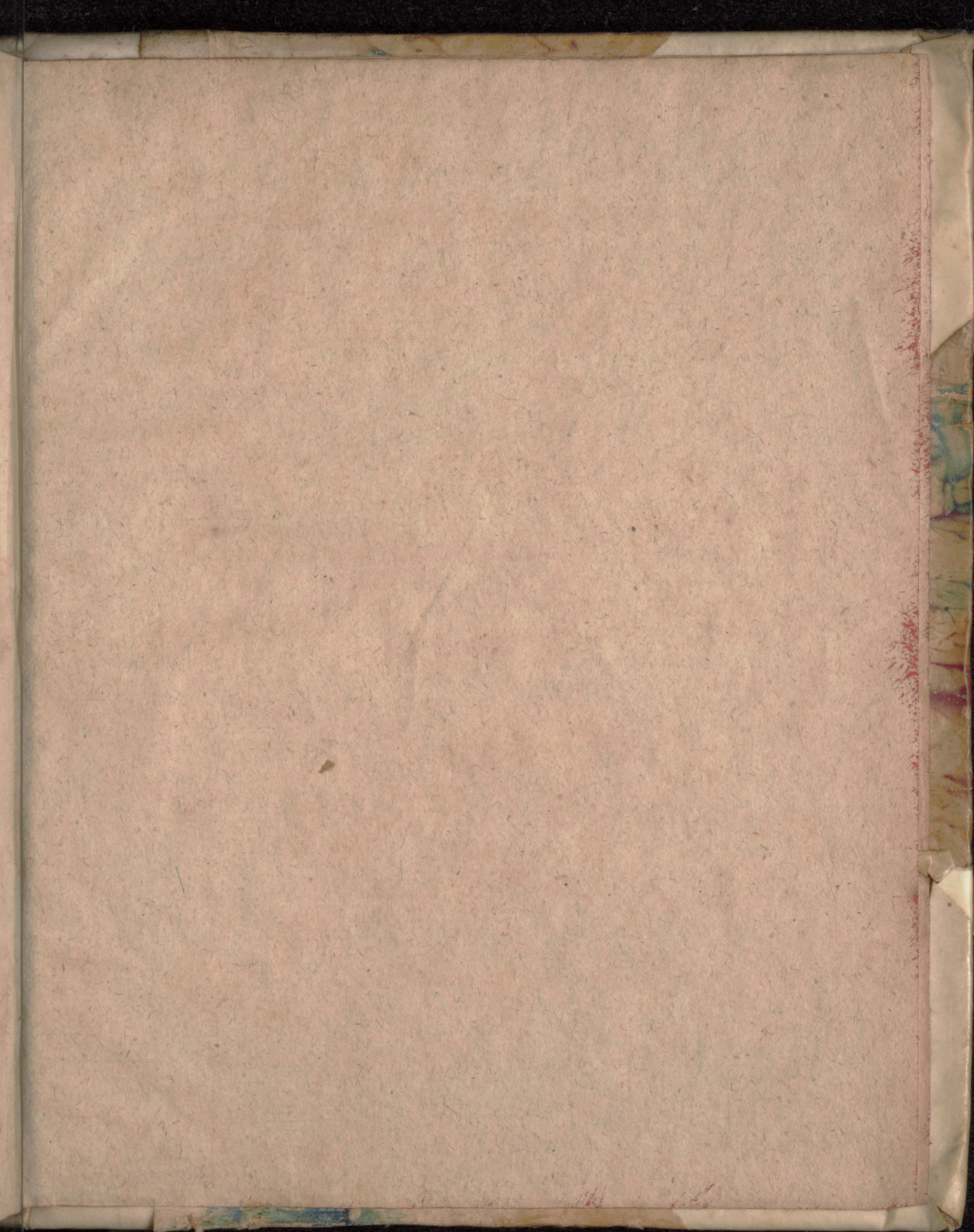
virtutem viuere poſt funera declarabit exemplo diui MAVRITII
ducis Saxon. & Septemuiſi. Latine verſibus elegiacis.

Ad hos audiendos, vt dictae diei hora VIII. antemeridiana ad-
eſſe & frequentes conuenire velint PATRONI, FAVTORES &
AMICI ſcholae noſtrae, ea, qua par eſt obſeruantia & humanitate,
etiam atque etiam rogamus.

Scr. in Schol. Roſleb. coenob. d. XX. Sept.

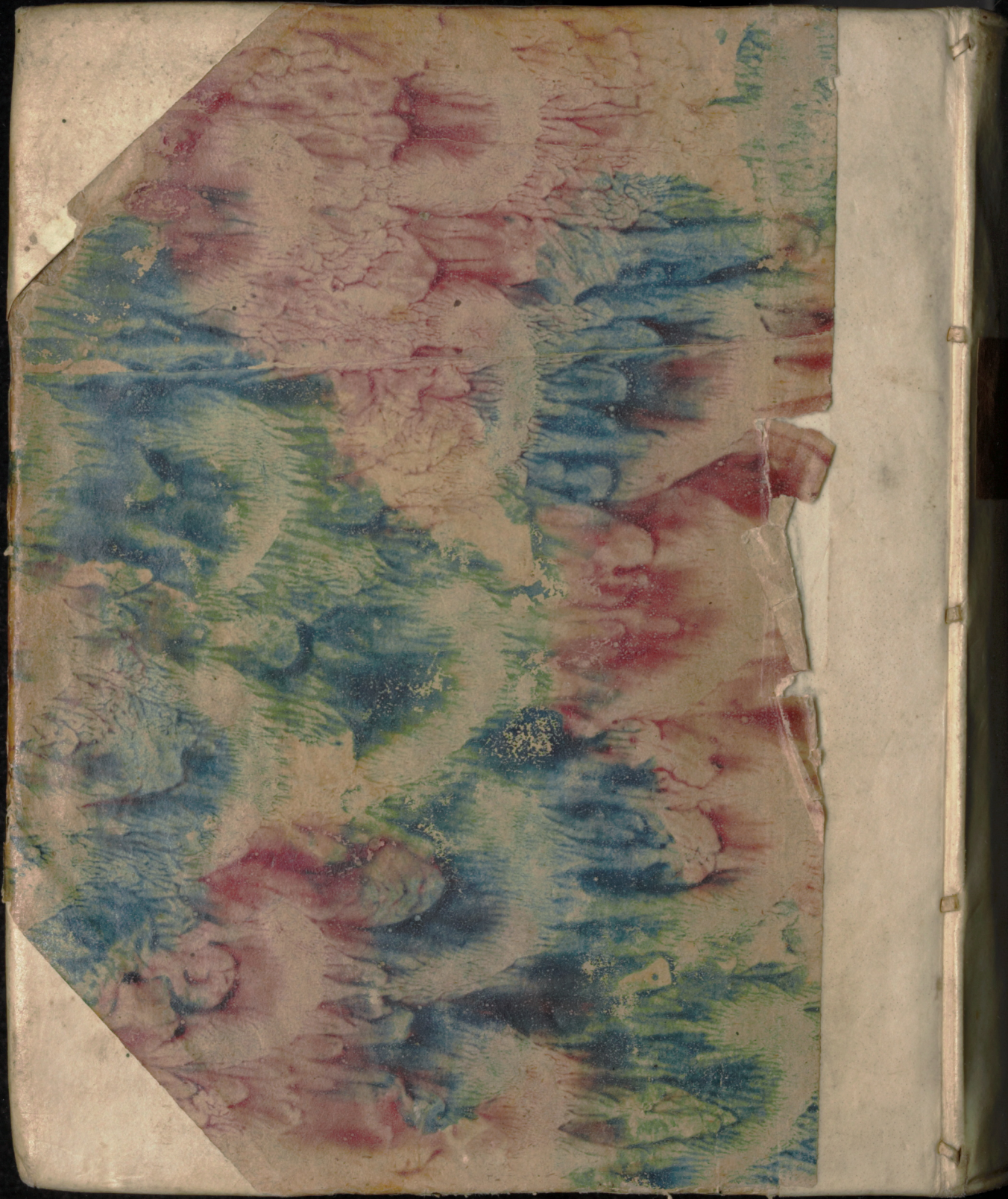
A. C. CIO IO CCLV.

VIII 3.30 3238
39

48. 6. 11.
A. 13.

gustanis illis comitiis interfuimus, gratissimoque animo compositionem illam & pacem de rebus ad religionem atque finitibus, ibidem factam. Vt ergo pietas nostra erga deum solenni ratione declaretur, d. d. XXX. Septembris producamos centes optimam spem de se praebentes, nobisque dilectissimae verba huic tempori & loco accommodata facturos, hoc or-

VRITIVS AVGVSTVS de THVM-
MEL, eques Misn.

culo primo catechismi maioris in libris ecclesiae nostrae symboli-
deum patrem creatorem & conservatorem tam omnium rerum,
n huius scholae nostrae canet ode Germ.

ROL. LVDOV. FRIDER. BETKENI-
S, Schmidebergensis Saxo,

am euangelico-Lutheranam de deo filio I. C. Θεανθρώπου
o humani generis saluatore ex eiusdem catechismi articulo altero
bus hexametris eloquetur.

CHRISTOPH. IOH. GOTTFR. HAY-
LANNVS, Portensis Misn.

eficiis atque effectis dei spiritus sancti, in ecclesia & scholis, ex art.
o aget. Latine.

JOH. ADOLPH. GOTTLLOB TRAVT-
WEIN, Schoenwerd. Misn.

am belli Schmalcaldici enarrabit. Latine.

V. CHRI-